

Гулева Вольга Барысаўна,
загадчык навукова-экспазіцыйнага аддзела
Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры,
г. Мінск.

Кніга ў музейнай прасторы – літаратурныя выставы

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры – гэта адзін з буйнейшых літаратурных музеяў нашай краіны і адзіны літаратурны музей, які займаецца дакументаваннем літаратурнага працэсу на Беларусі ў шырокім гістарычным кантэксце: ад часоў узнікнення пісьменства да сённяшніх дзён.

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры заснаваны 06.11.1987 г. паводле загада Міністэрства культуры БССР.

За шматгадовае існаванне нашага музея была праведзена вялікая збіральніцкая праца, якая працягваецца і сёння. Фонды Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры змяшчаюць унікальныя матэрыялы па гісторыі станаўлення і развіцця літаратурнага працэсу на Беларусі ад старажытнасці да сённяшняга часу.

Музейны збор складае 51 732 адзінкі асноўнага фонду (6 455 нд). Галоўная мэта камплектавання музейных калекцый – стварэнне трывалага падмурка для навукова-даследчай, экспазіцыйнай і асветніцкай дзейнасці музея.

У музейным зборы вылучана 26 калекцый: старадрукаваныя і рэдкія выданні, кнігі, часопісы, рукапісы, эпістоларыі, друкаваныя выданні, фотадакументы, фоназапісы, археалогія, нумізматыка, адзенне і аксесуары, жывапіс, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, этнаграфія, рэчы побыту і інш.

Калекцыя кніг састаўляе 10 173 адз., кнігі з аўтографамі – 6 680 адз., старадрукаваныя і рэдкія выданні – 73 адз. (Триодъ постная. Москва. 1642; Служебник. Москва. 1651; Триодъ Постная. Вильня. Тип. бр. Мамоничей. 1609; Цицерон. Избранные письма. 18 ст.; Живописная Россия, т. 4, ч. 1, 2 з бібліятэкі У. Караткевіча). Такім чынам, кнігі займаюць трэцюю частку (32,7 %) ад усяго аб'ёму музейных прадметаў.

У фондах музея захоўваюцца архівы выдатных творцаў XX ст.: Ніла Гілевіча, Пімена Панчанкі, Кандрата Крапівы, Івана Шамякіна, Васіля Быкава, Алеся Звонака, Сяргея Новіка-Пеюна, Максіма Танка, Васіля Віткі і інш.

Напрыклад, архіў народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Кандратавіча Крапівы складаецца з наступных музейных экспанатаў:

Кнігі – 1283 адз.

Кнігі з аўтографамі – 283 адз.

Рукапісы – 18 адз.

Фотадакументы – 34 адз.

Дакументы – 41 адз.

Фалерыстыка – 7 адз.

Адзенне і аксесуары – 123 адз.

Рэчы побыту – 45 адз. і інш.

Кніга – адзін з асноўных музейных экспанатаў літаратурнага музея. У філасофскім значэнні кніга – форма замацавання і ўзнаўлення семантычнай інфармацыі (тэксту), найважнейшы сродак масавай інфармацыі, адукацыі і фактар культуры. Яна займае вельмі важнае месца ў нашым жыцці.

Музей ставіць сваёй мэтай праз літаратурныя выставы прыцягваць увагу да кнігі, друкаванага слова, выхоўваць любоў да роднай мовы.

“Літара, а затым слова, прачытанае па складах, заўсёды былі на пачатку сцэжкі ў свет “мудрасці кніжнай”. Слова роднае, матчынае – першая радасць адкрыцця свету, выток усяго самага глыбіннага і сапраўднага ў душы. Ва ўсе часы і эпохі рупліўцы на ніве

літаратуры, культуры, асветы выдатна ўсведамлялі, што выхаванне ў роднай мове – зарука жыццяздольнасці нацыі.”¹

Адным з накірункаў дзейнасці Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры з’яўляецца стварэнне выставачных праектаў, заснаваных на калекцыйным паказе музейных фондаў: “Вякоў мінулых успамін...”, “Аўтограф пісьменніка”, “Беларуская літаратура ў кантэксце сусветнай” (кнігі на замежных мовах) і інш.

Пачатак музейнаму збору ў 1987 г. паклала ідэя стварэння выстаўкі пад назвай “Слова, акрыленае Кастрычнікам”, якая ўвасобілася ў вялікай выстаўцы “Покліч” – аповед пра рэпрэсіраваных пісьменнікаў і “рэпрэсіраванную літаратуру”.

Літаратурна-дакументальныя выстава “Покліч”

Выстава «Покліч» – гэта спроба вяртання да літаратурнай сітуацыі на Беларусі ў перыяд паміж першай і другой сусветнымі войнамі. 20-30-я гг. XX ст. – гэта час беларускага нацыянальнага Адраджэння. Менавіта тады з’явіліся ў беларускай літаратуры імёны такіх пісьменнікаў, як М. Гарэцкі, Ц. Гартны, М. Чарот, М. Зарэцкі, У. Дубоўка, У. Жылка і інш. Іх творы сталі поклічам да волі і незалежнасці, самастойнага і годнага развіцця нацыі.

Кінем покліч гулказвонны
Ад аконца да аконца,
Свет паклічам мёртва-сонны
Аж да сонца, аж да сонца!
Янка Купала

Першая зала выставы “Покліч” была прысвечана грамадска-палітычнаму руху на Беларусі пачатку XX ст. Нашу краіну і яе сыноў чакалі новыя шляхі, спадзяванні на лепшыя пераўтварэнні ў жыцці і... трагедыі...

Дух таго часу адлюстраваны ў афармленні залы: чорныя перакрываваныя краты і маленькія лямпачкі, нібыта свечкі на могілках загінуўшых – гэта сімвалы таго пакутлівага шляху, па якім давялося прайсці беларускім пісьменнікам у той час.

Значнай падзеяй у грамадскім жыцці на пачатку XX ст. стала правядзенне I Усебеларускага з’езда, абранне рады і выканаўчага камітэта. Цяжка і складана адбывалася станаўленне дзяржаўнасці на нашай зямлі ў гэты час. Канец рознагалоссям быў пакладзены ў 1919 г., калі было абвешчана аб стварэнні БССР.

Другая зала была прысвечана станаўленню беларускага нацыянальнага тэатра, драматургіі, а таксама жыццю і творчасці пісьменнікаў старэйшага пакалення – Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цішкі Гартнага.

Трэцяя зала распавядала пра творчасць членаў літаратурна-мастацкіх аб’яднанняў “Маладняк” і “Узвышша”. Сімвалічнае мастацкае афармленне. Пануючыя колеры выставы: белы – чысты аркуш паперы; чырвоны – кроў і жыццё; чорны – смутак і смерць. Менавіта такімі фарбамі былі адзначаны лёсы пісьменнікаў у той час.

У чацвёртай зале былі змешчаны матэрыялы, якія распавядалі пра культурнае жыццё на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Безумоўна, кніга – адзін з асноўных экспанатаў любой выставы, якая ладзіцца ў літаратурным музеі, бо яна вынік творчай працы пісьменніка. Дастаткова цікавы падыход да стварэння выставы, калі ў падмурак пакладзена толькі адна кніга. Я хачу прадставіць вам розныя падыходы да паказу такога экспаната, які з’яўляецца дамінантай ўсёй выставы.

¹ Бельскі А.І. Пакуль баліць душа. – Мн.: Полымя, 1995, с. 65.

У свой час была ідэя стварэння выставы да 100-годдзя пачатку Першай сусветнай вайны, якая, на жаль, не ажыццявілася (капітальны рамонт у музеі) – выставы аднаго твора выдатнага пражайца першай паловы XX ст. Максіма Гарэцкага “На імперыялістычнай вайне”. Вашай увазе прадстаўляецца тэматычная структура.

Літаратурна-дакументальная выстава “Першая сусветная. Страчанае пакаленне”.

На пачатку XXI ст., у час, калі амаль штодзённа працягваюцца войны, існуе неабходнасць паказаць сутнасць вайны. Разважаючы на гэту тэму, аўтар літаратурна-дакументальнага твора “На імперыялістычнай вайне” прыходзіць да высновы: “вайна – гэта не толькі геройскія ўчынкі, а гэта перш-наперш “фабрыка смерці”, дзе пануюць голад, холад, кроў, пот, бруд, рабаўніцтва, гвалт, дзе гадуець “звяроў”. Вайна асэнсоўваецца як сусветная трагедыя, на якой няма герояў...”² Але і на вайне, на гэтай вялікай сусветнай бойні чалавек павінен заставацца чалавекам, захоўваць пачуццё ўласнай годнасці.

Аўтары выставы звярнуліся менавіта да Першай сусветнай вайны, якая практычна і заклала падмурак “фабрыкі смерці” XX ст., у якую былі ўцягнуты тысячы і тысячы людзей, прадстаўнікоў еўрапейскай культуры. Чалавецтва павінна гэта заўсёды помніць і прыкладаць намаганні, каб войны не сталі сімвалам і XXI ст. Адлюстроўваючы ваенныя дзеянні без ідэалізацыі, свярджаючы іх абсурднасць, М. Гарэцкі ў сваёй маральна-эстэтычнай вызначанасці стаіць у адным шэрагу з А. Барбюсам, Э.М. Рэмаркам, Ж.-П. Шабрале, Э. Хэмінгуэем і іншымі пісьменнікамі. “Людскія лёсы на Першай сусветнай вайне, якая ў рэшце рэшт зменіць лёс усёй планеты, мы найперш ведаем па “Агні” А. Барбюса, “Бывай зброя” Э. Хэмінгуэя, “На заходнім фронце без змен” Рэмарка, па “Блуканнях па пакутах” А. Талстога і іншых, але калі пачнём чытаць дзённікавую аповесць “На імперыялістычнай вайне” Максіма Гарэцкага, то адкрыем і шмат новага, а да ўсяго на многае зірнем вачыма беларуса”³. Існавала меркаванне паказаць адносіны да гэтых падзей прадстаўнікоў розных нацый (удзельнікаў першай сусветнай вайны) праз светапогляды, грамадзянскія пазіцыі галоўных герояў наступных твораў; “Агонь” А. Барбюса, “На заходнім фронце без змен” Э.М. Рэмарка, “Бывай зброя” Э. Хэмінгуэя.

На выставе планавалася вылучыць тры тэмы:

1. “Чалавек і вайна”.
2. “Фабрыка смерці”.
3. “Мінулае – будучае”.

Інфармацыйная сістэма выставы павінна была мець тры экспазіцыйныя ўзроўні.

1. Тэма “Чалавек і вайна”. Праблема – “пошукі суладдзя са сваім часам”. Тэму раскрывае першы экспазіцыйны ўзровень, які камплектуецца з тэкставых матэрыялаў. Гэта ўрыўкі з твора М. Гарэцкага, ваеннага дзённіка салдата (аўтар сам быў удзельнікам Першай сусветнай вайны). У якасці параўнання будучы прадстаўлены ўрыўкі з твораў Э.М. Рэмарка, А. Барбюса, Э. Хэмінгуэя. Цэнтральнае месца на гэтым узроўні будзе аддадзена асобе Максіма Гарэцкага, “рыцару чалавечнасці” (Г. Далідовіч), для якога галоўным было служэнне беларускай ідэі. “Я” Максіма Гарэцкага ўвасабляецца ў асобе галоўнага героя твора “На імперыялістычнай вайне” – сціплага, ціхмянага, гатовага заўсёды дапамагчы беларуса Лявона Задумы. Праз позірк, думкі, слых, радасць і боль, словы і асэнсаванне Лявона Задумы мы ўспрымаем рэчаіснасць беларускага краю канца XIX – пачатку XX ст., часоў Першай сусветнай вайны, часоў бежанства: тысячы і тысячы бяздомных і сірот. З дапамогай гэтых тэкставых матэрыялаў, друкаванага слова наведвальнікі – удзельнікі дыялога мінулага і сучаснага – паспрабуюць увайсці ў іншую

² Шчур Ул. Гуманістычныя ідэі ў творы М. Гарэцкага “На імперыялістычнай вайне” // Гарэцкія чытанні: Матэрыялы дакладаў і паведамленняў. – Мн., 1997, с. 104.

³ Далідовіч Г. Чалавек і майстра. Маладосць. – Мн., Палымя, 1993, № 2, с. 229.

гістарычную эпоху, раскрыць для сябе адносіны чалавека таго часу да імперыялістычнай вайны, да сябе як удзельніка гэтай крывавай бойні, да ўсяго ўбачанага і перажытага.

2. Тэма “Фабрыка смерці”. Праблема – “імкненне да выратавальнай духоўнай плыні”. Другі экспазіцыйны ўзровень дае ілюстратыўны і дакументальны матэрыял пра падзеі Першай сусветнай вайны, пра ваеннае жыццё салдат, пра адносіны паміж людзьмі, пра ўмовы існавання на працягу ўсяго часу Першай сусветнай вайны.

Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі салдат, зробленыя пад час вайны;
- ~ лісты з фронту дадому, дзённікі, мемуары;
- ~ асабістыя рэчы салдат;
- ~ ваеннае абмундзіраванне;
- ~ зброя;
- ~ карты-схемы ваенных дзеянняў.

3. Тэма “Мінулае – будучае”. Праблема – “страчанае пакаленне”. Гэта тэма раскрываецца праз трэці экспазіцыйны ўзровень. Ён уключае матэрыялы, якія павінны паказаць жыццё чалавека да вайны, дзе ён быў шчаслівы, дзе ў яго была надзея на будучыню, дзе ён мог узвысіцца як чалавек і існаваць у адзінстве з народам, у адзінстве з нацыяй.

Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі мірнага часу саміх ўдзельнікаў вайны, іх родных;
- ~ фотаздымкі, паштоўкі з выявамі гарадоў і мястэчак мірнага часу, дзе потым адбываліся ваенныя дзеянні;
- ~ тыя рэчы, якія былі для салдат сімвалам роднага дому, сваёй Радзімы;
- ~ мастацкія творы (карціны, кнігі і інш.) прадстаўнікоў сучаснага пакалення, нашчадкаў мінулага, якія раскрываюць іх погляд на падзеі таго часу і на сённяшні працяг.

Мова экспазіцыі ўключае сучаснага чалавека ў працэс размовы са спадчынай. Калі адбываецца разуменне сучаснага і мінулага, то адбываецца дыялог. Чалавек прачытвае гістарычную эпоху, выяўляе новыя сэнсавыя глыбіні, адкрывае іншыя ўяўленні.

Дакументальна-мастацкая выстава “Мікола Гусоўскі. Голас XVIстагоддзя”.

Выстава была прымеркавана да 480-годдзя з часу выдання (1523) у Кракаве паэтычнага зборніка М. Гусоўскага “Песня пра зубра”. Размешчана была ў дзвюх залах. Першая зала была прысвечана гісторыі стварэння і выдання паэмы. Другая зала прысвечана сучаснаму асэнсаванню паэмы “Песня пра зубра”, вывучэнню твора. У ёй распавядалася пра пераклады паэмы на розныя мовы, пра мастацкае ўвасабленне гэтага твора.

Дамінантай з’яўляўся муляж кнігі “Песня пра зубра”, які знаходзіўся у цэнтры першай залы і на які адразу звярталася ўвага. На падлозе была размешчана карта ВКЛ.

У першай зале былі прадстаўлены наступныя тэмы:

1. Старонкі з гісторыі ВКЛ.
2. Біяграфічныя звесткі пра Міколу Гусоўскага.
3. Гісторыя стварэння і выдання паэмы “Песня пра зубра”.
4. Гуманізм і патрыятычны пафас паэмы.

У 1522 г. далёка ад радзімы, у Рыме, Мікола Гусоўскі стварыў шэдэўр славянскай культуры – “Песню пра зубра”. Поўная назва паэмы – “Песня пра постаць, дзікі нораў зубра і паляванне на яго”. Дзякуючы таленту і багатаму жыццёваму вопыту, паэма стала песняй яго сэрца, гімнам Бацькаўшчыне, паэмай жыцця зямлі “пад зоркай Палярнай”.

Мікола Гусоўскі стварыў паэму не толькі пра зубрыныя ловы. Ён напісаў узнёслую песню пра беларускую зямлю, пра тое, чым яна багатая, пра людзей, прыроду, жывёльны свет гэтага цудоўнага краю. Гэта споведзь пра любоў і нянавісць, жыццё і смерць, вайну і

мір. Мікола Гусоўскі першы ў славянскай літаратуры ўбачыў і адлюстраваў крызіс сацыяльна-палітычнага ладу Вялікага Княства Літоўскага, паказаў канфлікт паміж героем новага часу і старым феадальным ладам. Упершыню паказаў пакуты простага народа. Зубр – гэта сімвал роднага краю, сімвал яго былой магутнасці.

У другой зале былі прадстаўлены наступныя тэмы:

1. Вывучэнне паэмы польскімі даследчыкамі.

Роля першаадкрывальніка імя Гусоўскага належыць даследчыкам польскай культуры. У кракаўскіх тыпаграфіях былі надрукаваны асноўныя творы паэта. У Польшчы з’явіліся і першыя даследаванні, прысвечаныя яго жыццю і творчасці. Асаблівай цікавасцю да асобы Гусоўскага на пачатку яе вывучэння вызначаецца XIX ст. Цікавасць да яго ўзрасла ў сувязі з паглыбленым вывучэннем тагачаснай польскай культуры мінулых стагоддзяў і падрыхтоўкай новых работ па гісторыі культуры. На выставе можна было ўбачыць працу Міхала Вішнеўскага “Гісторыя польскай культуры”, энцыклапедыю Argelbranda і інш.

2. Адкрыццё паэмы на Беларусі: беларускія пераклады паэмы.

Адкрыццё паэмы на Беларусі пачалося ў 1968 г. з публікацыі ў часопісе “Нёман” перакладу на рускую мову Якава Парэцкага і Язэпа Семяжона.

Язэп Семяжон не задаволіўся рускамоўным перакладам і хутка з’явіўся новы варыянт – пераклад на беларускую мову. Ён быў надрукаваны ў часопісе “Полымя” ў 1969 г. На думку Язэпа Семяжона, менавіта пераклад на родную мову з’яўляўся неабходнасцю айчынай літаратуры.

Наступным беларускім перакладам па часе напісання быў пераклад Наталлі Арсенневай (70-я гады XX ст.). Кніжнае выданне паэмы ў перакладзе Уладзіміра Шатона адбылося ў 1994 г.

3. Іншакраінныя пераклады.

Першы вершаваны пераклад на рускую мову быў створаны пазней за пераклад Якава Парэцкага і Язэпа Семяжона.

У зборніку “Паэзія–5” (1971) былі змешчаны ўрыўкі перакладу на рускую мову І. Шклярэўскага і С. Куняева. Кніжнае поўнае выданне гэтых перакладаў адбылося яшчэ пазней.

Самым першым сярод іншакраінных перакладаў было ўзнаўленне на польскай мове Яна Каспровіча, які першы назваў гэту паэму жамчужынай і вылучыў “незаслужана забытаму і недаацэненаму” песняру адно з месцаў сярод паэтаў ранняга гуманізму. Пераклад Яна Каспровіча быў створаны ў канцы XIX – пачатку XX ст.

4. Вывучэнне паэмы ў XX стагоддзі.

Асаблівых поспехаў у вывучэнні творчасці Гусоўскага ў 70-80-я гг. дасягнулі польскія вучоныя – на выставе быў прадстаўлены артыкул Ф. Сяліцкага “Мікола Гусоўскі ў беларускім перакладзе” (прысвечаны семяжонаўскаму перакладу паэмы).

Сярод прац айчынных даследчыкаў найбольш грунтоўнымі з’яўляюцца працы Уладзіміра Конана, Віктара Дарашкевіча, Уладзіміра Калесніка, Рыгора Бярозкіна. Сярод публікацый апошняга часу звяртаюць на сябе ўвагу артыкулы Жанны Некрашэвіч-Кароткай, Уладзіміра Фалалеева, Ірыны Лапцёнак і г.д.

5. Мікола Гусоўскі і яго паэма ў мастацкім пераасэнсаванні.

Уладзімір Арлоў “Час чумы”, Алесь Петрашкевіч “Напісанае застаецца”, вершы Рыгора Барадуліна, Сяргея Панізніка, Міколы Арочкі. Алесь Дудараў – спектакль “Песня пра зубра”. Яўген Кулік і Арлен Кашкурэвіч – ілюстрацыі да паэмы.

І яшчэ адна асоба, якую абавязкова трэба ўзгадаць, – народны пісьменнік Беларусі Васіль Быкаў. На літаратурнай карце Беларусі з’явіўся новы музей: 19.06.2014 г. да 90-годдзя з дня нараджэння В. Быкава была адкрыта экспазіцыя ў будынку дачы пісьменніка (размешчанай па адрасе: Мінская вобл., Мінскі р-н, д.п. “Ждановічы-6”, д. 62).

Архіў Васіля Быкава складаюць наступныя экспанаты, значную частку каторых пісьменнік перадаў у фонды сам:

- ~ Кнігі – 96 адз.
- ~ Кнігі з аўтографамі – 48 адз.
- ~ Рукапісы – 40 адз.
- ~ Фотадакументы – 401 адз.; з аўтографамі – 46 адз.
- ~ Дакументы – 154 адз.
- ~ Часопісы – 22 адз.
- ~ Газеты – 98 адз.
- ~ Рэчы побыту – 171 адз.
- ~ Мастацкія творы – 10 адз. і інш.

Перасоўная літаратурна-дакументальная выстава “Васіль Быкаў. Доўгая дарога дадому”

У аснову гэтай выставы, якая была прымеркавана да 90-годдзя з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, пакладзена кніга “Доўгая дарога дадому”.

“Доўгая дарога дадому” – апошняя прыжыццёвая кніга Васіля Уладзіміравіча. Гэта ўспаміны пра асабіста перажытае амаль за 70 гадоў яго багатага падзеямі жыцця. Пісьменнік распавядае пра найбольш яркія старонкі сваёй біяграфіі, дае ацэнку грамадска-палітычным і культурным працэсам, што адбываліся ў Беларусі на яго вачах. Ва ўспамінах Васіля Уладзіміравіча перад намі паўстаюць тыя мясціны, дзе ён бываў, жыў, тыя гарады і дзяржавы, якія адыгралі пэўную ролю ў яго жыцці і творчасці. Сёння ў нас ёсць магчымасць прайсці дарогамі Чалавека, філосафа, пісьменніка, грамадзяніна сваёй краіны, зразумець, што было каштоўным для гэтай велічнай асобы.

Выстава падзелена на экспазіцыйныя блокі, якія складаюцца з тэкстаў – урыўкаў з кнігі “Доўгая дарога дадому”, рукапісаў; кніг, малюнкаў Васіля Быкава, фотаздымкаў, спісаў твораў, выдадзеных у розныя перыяды жыцця аўтара. Выстава дае магчымасць перагарнуць найбольш важныя старонкі з жыцця і творчасці пісьменніка згодна з яго ўспамінамі. Складаецца яна з 9 стэндаў.

I стэнд – тытульны з назвай выставы.

Фон – фотаздымак, на якім выява дарогі, дзве даты: 19 чэрвеня 1924 – 22 чэрвеня 2003.

II стэнд. 1924-1941.

Тэксты Васіля Быкава:

“Бацька быў даволі строгі да нас, дзяцей, увогуле мы яго пабойваліся. Маці ж наадварот – дужа мяккая і жалёлівая, я ніколі ня чуў ад яе гучнага слова – усё з ласкай і добрасцю, і я лічу, што гэта кепска. Жыццё – усё ж бязьлітасная рэч, для яго яшчэ ў дзяцінстве патрэбна загартávaцца характарам. Я ж засвоіў ад маці занадта шмат мяккага, што мне неяк шкодзіла – на вайне і пасля вайны”.

.....

Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі бацькоў;
- ~ фотаздымкі В. Быкава таго часу;
- ~ малюнкi В. Быкава: “Маё возера”, “Хата, у якой я нарадзіўся”, “Хата, у якой я гадаваўся”, “Дарога ў школу”, “Беякоўская пачатковая школа”;
- ~ выявы Віцебска таго часу.

III стэнд. 1941-1947.

Тэксты Васіля Быкава:

“Пагодным чэрвеньскім ранкам мы прыязджалі на Украіну...

Белыя мазанкі, таполі, нечуваная мова на станцыях, гогалеўскія асацыяцыі пераносяць мяне ў іншы сьвет, рамантычны і казачны. Ня думалася тады, што гэтак шмат драматычнага і трагічнага будзе звязана ў мяне з гэтай краінай”.

“Пад ранак выйшлі да сяла пад гарой, аказалася, то Вялікая Севярынка – сяло, якое стала брутальным знакам у маім лёсе”.

.....
Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі В. Быкава гадоў вайны;
- ~ малюнкi В. Быкава: “Саратаў. Крэкінгі гараць”, “Камандзір!”, “Чырвонаармеец. 1942”, выява гарматы і інш.;
- ~ ліст з фронту да бацькоў;
- ~ выявы горада Гродна.

IV-V стэнды. 1947-1978.

Тэксты Васіля Быкава:

“... за кароткі час напісаў невялічкую аповесьць “Жураўліны крык”, якая неўзабаве была надрукавана ў “Малодосьці” і выйшла ў маім першым прайзачным зборніку”.

“Недзе ў гэты час мне давялося прачытаць невялічкую кніжку Р. Бакланава “На поўдзень ад галоўнага ўдару”, якая мяне амаль аблавушыла. ... Я быў здзіўлены, як простая праўда вайны рабілася высокім мастацтвам, якія, аказваецца, магчымасці нясе з сабой банальны кавалак жыцця. (Хаця вайна, канешне, не банальны кавалак...) А прачытаўшы ў “Новом мире” ягоную “Пядзь зямлі”, адклаў усё, што на той час пісаў, і з жарам сеў за “Трэцюю ракету”.

.....
Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі;
- ~ малюнкi Васіля Быкава гэтага перыяду;
- ~ спіс твораў В. Быкава, выдадзены у гэты перыяд;
- ~ выявы вокладак згодна тэксту (“Жураўліны крык”, “Альпійская балада”);
- ~ рукапісы твораў.

VI-VII стэнды. 1978-1998.

Тэксты Васіля Быкава:

“Вельмі шкада было пакідаць Горадню, якая стала для мяне роднай, але мусіў перабрацца ў Менск.

У Менск я прывёз новую аповесьць – тое апошняе, што напісалася ў труднай і бласлаўёнай Горадні. “Пайсьці і не вярнуцца” вырасла з апавядання на тэму складанасці спрадвечнай зьявы – каханьня”.

“Увосень на дзевяностым годзе жыцця ў вёсцы Ваўчо пад Вушачай памерла мама”.

“... СП Беларусі вылучыў “Знак бяды” на Ленінскую прэмію.

... выдатны і паважаны расейскі музыка Георгі Сьвірыдаў ... сказаў прыкладна гэтак: “Я люблю расейскую культуру і расейскую літаратуру, але яшчэ больш – ісьціну. А ў дадзеным выпадку ісьціна ў тым, што аповесьць “Знак бяды” ёсьць лепшая сярод іншых”.

Тое ўсё і вырашыла. Ляўрэатам стаў Быкаў”.

“У мой 60-гадовы юбілей прыйшла вестка пра прысваеньне мне званьня Героя сацыялістычнай працы”.

.....
“Што да мяне, дык пэўне мой лёгас пэсымістычны, хаця мая душа прагне аптымізму. Як некалі пісала вялікая Лэся Украінка: “Без надзіі такі спадуююць”...

Сакавік 2002 г.

Франкфурт-М.”

Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі гэтага часу;
  - ~ малюнкi Васіля Быкава: “Полымя. 4 янв. 87 г.”, “Открытие музея Шагала. 5.VII.92”, “21 дек. 85. “Знак беды” театр им.Горького”, “Омедаленный”, “Мастацкі зуд. 1993” і інш.;
  - ~ рукапісы твораў;
  - ~ спіс твораў В. Быкава, выдадзеных у гэты перыяд.
- VIII стэнд. 1998-2003.

Тэксты:

“23 сакавіка 2003

Даражэнькі братка Рыгорка!

Дзякуй табе за няўмоўчыя твае лісты, якія заўсёды, самай залатой пробы паэзія. Калі Бог дасьць, буду чытаць іх у шпіталі, куды бяру з сабой. Добра, што прыехаў Валюшак (Тарас), перагаварылі зь ім ўсё і пра ўсіх. І трохі выпілі. Дужа шкада, без цябе...

А я заўтра збіраюся пад нож. ...

Ну, але што ж... Як пісаў Твардоўскі: “Славно мы пожили, водочки попили, будет уже за глаза...” Толькі тое і суцяшае.

“Доўгай дарогі” відаць, я не дачакаю. ...

Абдымаю цябе, мой мілы браток!

Твой Васіль.”

“28 сакавіка 2003

Родны Васілю!

Віншую з кнігай. Нарэшце!

Усе як маглі трымалі. ...

Наша сумесная кніжка ў рабоце. Апошнія праўкі. У панядзелак панясу. Гэта пасьяла набору.

Родны, самы родны на гэтай халоднай зямлі Васілю! Трымайся!” .....

Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі Васіля Быкава гэтага часу: з Ірынай Міхайлаўнай, сустрэчы з сябрамі і знаёмымі;
- ~ малюнкi Васіля Быкава апошніх гадоў (з лістоў да Р. Барадуліна і інш.);
- ~ ліставанне В. Быкава і Р. Барадуліна;
- ~ спіс твораў В. Быкава, выдадзены у гэты перыяд;

IX стэнд. “Наш Быкаў”. Успаміны родных і сяброў.

Рыгор Барадулін: “Для мяне Васіль быў усім – і настаўнікам, і старэйшым сябрам, і спагадлівым братам, і чулым заступнікам, нават бацькам. Лёс мой пазначылі Бог, мама, Васіль. А што тычыцца Вушачыны, якой я жыў і дажываю, дык Васіль быў цалкам. І самыя шчаслівыя тыя дні, калі ехалі мы на сваю радзіму. Васіль любіў дарогі (доля наразвінала й накруціла задужа іх), але самай жаданай была дарога ў крэўныя мясціны. Невыпадкава геніяльна шчырая споведзь названа “Доўгая дарога дадому.”

Анатоль Кудравец: “Яго не стала. На чорную дату пачатку Вялікай Айчыннай вайны – 22 чэрвеня – жалобным штрыхом лёг чорны цень дня яго смерці. Вайна, ад якой ён ніколі не ўцякаў, нарэшце дагнала яго.

Ён яшчэ паспеў патрымаць у руках, панянчыць сваё апошняе дзіцятка – кнігу ўспамінаў “Доўгая дарога дадому” – справаздачны рэквіем па сваім жыцці. І ці толькі па сваім?..

Дарога была доўгая – праз усё жыццё. А жыццё было – Беларусь.”

і інш.

Матэрыялы:

- ~ фотаздымкі з сябрамі;
- ~ спіс твораў В. Быкава, выдадзеных пасля 2003 г.;
- ~ пералік твораў Васіля Быкава.

Перасоўная літаратурна-мастацкая выстава “Дзяды Адама Міцкевіча: гісторыя душы”

Гэта выстава была створана да 215-годдзя з дня нараджэння выдатнага паэта-рамантыка XIX ст. Адама Міцкевіча (1798–1855). Аўтар выставы паставіў перад сабой мэту – разгледзець адзін з самых вядомых твораў Адама Міцкевіча паэму “Дзяды” праз жыццёвы шлях самога паэта.

У аснову паэмы “Дзяды” пакладзены беларускі фальклор і народныя вераванні. У ёй падаецца зрэз беларускай гісторыі (паўстанне 1830-1831 гг. на Літве і Беларусі), назіранні над побытам і жыццём насельнікаў краю.

“Паэма Адама Міцкевіча “Дзяды” – гэта раскрытая да самай глыбіні, хвалюючая “гісторыя душы” рамантычнага бунтара Густава-Конрада, яго рашучае выступленне супроць антычалавечага правапарадку, мастацкі паказ выпявання ўсеагульнага пратэсту супроць зняволення расійскім царызмам свайго і іншых народаў, уздыму патрыятызму ў асяроддзі літоўскай, г.зн. беларускай моладзі, якая становілася ўжо на шлях барацьбы за ўсталяванне на сваёй радзіме царства волі і справядлівасці” (Кастусь Цвірка).

Тэкставая інфармацыя пададзена на дзвюх мовах: беларускай і польскай.

Выстава складаецца з 7 планшэтаў:

1. Тытульны.

2-3. Уводзіны (біяграфічныя звесткі).

Тэксты з паэмы “Дзяды”.

Матэрыялы:

~ Партрэт Адама Міцкевіча (ДМГБЛ КП 020507).

~ Завоссе. Сучасны фотаздымак.

~ Туганавічы. Сучасны фотаздымак.

~ “Камень філарэтаў”. Сучасны фотаздымак.

~ Навагрудак. Сучасны фотаздымак.

~ Кніга. А. Міцкевіч. Паэзія. Т. 2. Вільня, 1823.

~ Кніга. А. Міцкевіч. Паэзія. Т. 4. Парыж, 1832.

~ Вільня. Паштоўка канца XIX – пачатку XX ст.

~ Коўна. Паштоўка канца XIX – пачатку XX ст.

~ Дрэздэн. Паштоўка канца XIX – пачатку XX ст.

4. Гісторыя стварэння “Віленска-ковенскіх Дзядоў”.

“Віленска-ковенскія Дзяды” пісаліся яшчэ ў чыста рамантычным стылі, гэтага вымагала і рамантычнае каханне галоўнага героя з яго нязбытнымі пакутамі. Калі ж жорсткая рэчаіснасць ацверазіла юныя рамантычныя галовы, А. Міцкевіч пераходзіць да рэалістычнага паказу рэчаіснасці. Паэт прызнаваўся, што ён імкнуўся намаляваць праўдзівую карціну жыцця і барацьбы яшчэ і для таго, “каб захавалася ў памяці народа праўдзівая гісторыя Літвы за некалькі дзясяткаў гадоў”.

Тэксты з паэмы “Дзяды”.

Матэрыялы:

~ Партрэт Адама Міцкевіча.

~ Партрэт Марылі Верашчакі.

~ Вікенцій Дмахоўскі. Туганавічы. Дуб-альтанка. 1861 г.

~ Вікенцій Дмахоўскі. Туганавічы. Капліца на ўзгорку. 1861 г.

~ Мікола Апіёк. “Душа ляціць і ў небе тоніць...” (Адам Міцкевіч і Марыля Верашчакі). 1998 г. (ДМГБЛ КП 016811).

~ Напалеон Орда. Больценікі. 1875-1877 гг.

5-6. Гісторыя стварэння “Дрэздэнскіх Дзядоў”.

У драме паўстае прывід народа ў асобе Хрыста, распятага на крыжы, які павінен уваскрэснуць. Віноўнікі людскога гора – цар-самадзержац, высокія імперскія чыноўнікі і каты, што вызначаюцца тупой жорсткасцю і бесчалавечнасцю. Эпізадычна выступаюць тут і вобразы расійскіх дзекабрыстаў, якія паднялі руку на свайго тырана. Дрэздэнская частка “Дзядоў” адначасова ўхваляе змаганне барацьбітоў за волю праз узнаўленне лірычных гімнаў, студэнцкіх і калядных песень, што сведчыць аб непарыўнай лучнасці філаматаў і філарэтаў са сваім народам, пра іх адданасць вольналюбівым ідэалам, вернасць праўдзе, справядлівасці. Тэксты з паэмы “Дзяды”.

Матэрыялы:

- ~ Паштоўка. Вільня. Базыльянскі кляштар (ДМГБЛ КП 000700).
- ~ Графіка. Філаматы і філарэты: Тамаш Зан, Ігнат Дамейка, Адам Міцкевіч, Антоні Адынец, Ян Чачот.
- ~ Партрэт Тамаша Зана.
- ~ Паштоўкі. Ілюстрацыі да паэмы “Дзяды”. 1902 і 1909 гг.
- ~ Сцяпан Шчукін. Партрэт Мікалая Навасільцава. Не пазней 1808 г.
- ~ Гравюра. Санкт-Пецярбург у пачатку XIX ст.
- ~ Невядомы мастак. Помнік Пятру I на Сенацкай плошчы. 1824-1827 гг.
- ~ Іаган-Георг Майр. Марсава поле з абеліскам “Румянцава перамога”. Канец XVIII ст.
- ~ Сцяпан Шчукін. Партрэт Аляксандра I. Пачатак 1800-х гг.
- ~ Графіка. Кандрацій Рылееў.
- ~ Графіка. Аляксандр Бястужаў.

7. Пасляслоўе (асэнсаванне паэмы “Дзяды” сёння: пераклады на беларускую мову; тэатральныя пастаноўкі).

Тэксты:

“Каштоўнасць паэмы “Дзяды” для Беларусі не толькі ў тым, што ў яе аснову пакладзены беларускі фальклор і народныя вераванні і ў ёй падаецца зрэз нашай гісторыі, назіранні над побытам і жыццём насельнікаў краю, але ў першую чаргу ў тым, што яна адкрывае шляхі да самаідэнтэфікацыі і самаўсведамлення беларусаў”.

Матэрыялы:

- ~ Кніга. А. Міцкевіч. Дзяды (пераклад С. Мінскевіча). 1999.
- ~ Кніга. А. Міцкевіч. Дзяды (пераклад К. Цвіркі). Рукапісы.
- ~ Фотаздымкі са спектакля “Дзяды” Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек.
- ~ Фотаздымкі са спектакля “Дзяды” тэатральнага агенцтва “Тэатр Ч”.

Вам былі прадстаўлены розныя літаратурныя выставы, у падмурак каторых пакладзена адна кніга, па сутнасці адзін твор.

Запіскі “На імперыялістычнай вайне” Максіма Гарэцкага даюць магчымасць адлюстраваць адну з самых страшных падзей XX ст. – Першую сусветную вайну, раскрыць адносіны людзей да гэтай падзеі, у пэўнай ступені паказаць лёс самога аўтара, бо галоўны герой размаўляе словамі Максіма Гарэцкага. Такім чынам, адзін твор адлюстроўвае старонку нашай агульнай еўрапейскай гісторыі.

У дакументальна-мастацкай выставе “Мікола Гусоўскі. Голас XVI стагоддзя” іншы падыход да паказу галоўнага экспаната – паэтычнага зборніка Міколы Гусоўскага “Песня пра зубра”. На выставе не толькі раскрываецца змест паэмы “Песня пра зубра”, але і паказана перадгісторыя стварэння гэтага твора: гістарычныя падзеі, якія адбываліся у XVI ст., біяграфія самога Міколы Гусоўскага, яго адносіны з вядомымі людзьмі таго часу. Таксама пададзена гісторыя-біяграфія ўжо самой кнігі, яе пераклады на іншыя мовы, яе адлюстраванне іншымі сродкамі мастацтва. Такім чынам, перад намі прайшло як жыццё аўтара, так і жыццё яго твора, якое працягваецца па сённяшні дзень.

Кніга “Доўгая дарога дадому” Васіля Быкава (практычна дзённікавыя запісы) дае магчымасць ахапіць усю біяграфію аўтара, раскажаць пра жыццёвы лёс пісьменніка,

раскрыць старонкі яго творчай дзейнасці. Разам з тым, гэты твор распавядае пра вельмі значныя падзеі ў нашай гісторыі. Жыццё Васіля Быкава і жыццё яго Бацькаўшчыны – непарыўнае. Адзін твор – і цэлая эпоха ў гісторыі і літаратуры Беларусі.

Паэма “Дзяды” Адама Міцкевіча, прысвечаная важным падзеям у беларускай і расійскай гісторыі, таксама раскрывае вытокі беларускага народа. Яна звернута да нашага духоўнага падмурка – да беларускага фальклору. Праз адносіны галоўных герояў да важных падзей мы паказваем і самога аўтара – яго думкі, разважанні, адносіны да сваёй уласнай гісторыі, мы раскрываем старонкі біяграфіі Адама Міцкевіча.

Усе выставы, якія мы ствараем, дапамагаюць нам пазнаёміцца з гісторыяй, зазірнуць у мінулае, параўнаць з сучасным. І невыпадкова, калі нас нешта вельмі зацікавіць, мы звяртаемся да кнігі. Менавіта літаратура фіксуе ўсе рэаліі чалавечага быцця, дапамагае спасцігаць сусвет. “Сур’ёзная кніга павінна абуджаць свядомасць чалавека, гаварыць яму, што ён яшчэ не дасягнуў дасканаласці і, адмаўляючы ў ім дрэннае, сцвярджаць добры, светлы пачатак”⁴ (Т.І. Шамякіна).

---

⁴ Беларуская літаратура: XI-XXстст. Дапам. для шк., ліцэяў, гімназій, ВНУ/ А.І. Бельскі, У.Г. Кароткі, П.І. Навуменка і інш. – Мн.: ТАА Аверсэв. 1999, с. 354.